

Таким чином, цілеспрямоване, доцільне й методично обґрунтоване використання різних видів роботи над казкою на уроках літературного читання сприяє розвитку в молодших школярів творчої активності, пізнавального інтересу, логічного мислення та любові до книжки і мови.

Література:

1. Загальна психологія : підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. Київ : Каравела, 2009. 464 с.
2. Комарівська Н. Літературна освіта дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в контексті естетичного виховання / Н. Комарівська, І. Лапшина, Н. Франчук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. – 2020. - №61. С. 83-88.
3. Комарівська Н. Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами фольклору / Н. Комарівська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – Вип. 46. – Київ – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2016. С. 30–33.
4. Прокопова О. Казка як ефективний засіб збагачення морального досвіду школярів / О. Прокопова // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. 2007. № 4. С. 24.
5. Родари Дж. Грамматика фантазії. Введение в искусство придумывания историй / Дж. Родари. Москва, 1978. 231 с.
6. Сухомлинський В.О. Про розвиток творчого розуму в учнів початкової школи / В.О. Сухомлинський // Початкове навчання і виховання. 2005. №28. С. 2–3.
7. Сухомлинський В.О. На нашій совісті – людина / В.О. Сухомлинський // Початкова школа. 1993. №11. С. 3–4.

Довгань Тетяна

м.Бар

(Наук. керівн. – викл. Бобир О.І.)

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація

У статті досліджується розвиток поняття «читацька культура». Автор коментує умови становлення та складові читацької культури з урахуванням вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: літературна освіта, дитина молодшого шкільного віку, читацька культура.

Аннотация

В статье исследуется развитие понятия «читательская культура». Автор комментирует условия становления и составляющие компоненты читательской

культуры с учетом возрастных особенностей детей младшего школьного возраста.

Ключевые слова: литературное образование, ребёнок младшего школьного возраста, читательская культура.

Интерес дітей до читання художньої літератури у різні періоди розвитку суспільства різний. У наш час місце книг в житті підростаючого покоління змінюється, оскільки на їх використання впливають інформаційні технології. Найчастіше джерелом інформації для школярів замість книг стають персональні комп'ютери, планшети. Сучасну дитину не часто можна побачити з пізнавальною книжкою в руках.

Уміти читати, бути читачем – це високе мистецтво, якому потрібно наполегливо вчитися. Дитяча художня книга – це особливий світ, який юний читач осягає і розумом, і серцем. Дуже важливо, щоб книга ввійшла в життя дитини якомога раніше, тому що вона є незамінною у виробленні уваги, зосередженості, у вихованні духовності, моральності. Тому необхідно правильно організувати роботу учнів з перших днів навчання з книгами із доступного кола читання, виховувати в дітей бажання і звички у вільний час звертатися до книги, добирати ті з них, які викликають інтерес.

На важливість формування читацької культури молодших школярів вказував В. Сухомлинський [Сухомлинський 1977, с. 123]. Попри різноманітні цікаві методики, які пропонував педагог з метою формування читацьких умінь учнів початкових класів, він акцентував увагу на необхідності пробудити в них інтерес до читання. Жодна із методик не дасть бажаного результату, якщо процес читання буде не цікавим учням. Школярі мають переконатися, що світ книг різноманітний, яскравий, у книжках є відповіді на всі життєво важливі питання, а тому кожна дитина має полюбити читання [Сухомлинський 1977, с. 124].

Спеціальні дослідження показують, що значна частина молодших школярів є обізнаними глядачами, можуть назвати десятки кінофільмів,

мультиплікаційних, ігрових фільмів, мюзиклів і досить слабо обізнаними читачами.

Як зазначають дослідники з проблем дитячого читання І. Блиндарук, Н. Гордіюк, Л. Заліток, В. Мартиненко, О. Савченко, протягом останніх десяти років суттєво знизився статус читання і його престиж. Сьогодні, як ніколи, дуже гостро стоїть проблема повернення дитячої книжки в активне культурне поле дитини.

Від початкової школи значною мірою залежить, чи полюблять діти читання, чи залишаться байдужими до літератури. В.О. Сухомлинський зазначав: «Щоб душа дитини відгукнулася на художній твір, задзвеніла чарівною музикою, треба зуміти торкнутися її струн» [Сухомлинський 1977, с. 145].

Сучасні діти прагнуть, щоб їх життя було наповнене новизною, багатством емоцій. Важливо, щоб дитина сприймала книжку як частину свого світу, усвідомлювала, що художній твір – це те, що можна обміркувати, обговорити, дофантазувати, проілюструвати, переінакшити. Можна спробувати самій чи самому написати щось схоже або несхоже. Варто звертати увагу юних читачів на те, що в літературному творі описані ситуації, стосунки, побутові деталі такі ж, які зустрічаються в житті. Дитина має прийняти твір як частину знайомого, близького і рідного світу. Побудові таких тісних стосунків дитини з книжкою сприяє введення в шкільну програму багатьох сучасних дитячих творів. Ці твори висвітлюють проблеми, близькі сучасним дітям, герої живуть тим самим життям, що й читачі, грають у такі ж ігри, їм притаманні такі самі людські якості, що й школярам. Розвиток і виховання дітей на таких літературних зразках буде здійснюватися вчителем у поєднанні з реальним життям.

У західних практиках «сучасною» вважається дитяча література, яка була видана п'ять чи максимум сім років тому. Це не означає, що література, яка була видана раніше, погана. Це означає, що людям, які будуть давати книжку дітям, варто звернути увагу, коли вийшла книжка, які в ній прописано

ідеології, як ідеологічні практики змінилися з того часу. Художні книги мають допомагати юним читачам бачити себе в сучасних реаліях, давати можливість самоідентифікації, розуміння, що дитина – повноцінний діяч у суспільстві. Це значить, що література віддзеркалює досвід читача, дає пізнати себе, показує щось нове. Книги для молодших школярів мають бути підібрані також з урахуванням ключових компонентів: когнітивний, мовний, емоційний, фізичний розвиток.

Завдання вчителя початкових класів – підготувати вдумливого читача, який буде емоційно включеним до процесу навчання, спроможний до діалогу з автором художнього твору, до активного обговорення проблем, що торкнулися його душі в процесі читання. Дуже важливо навчити учнів працювати з книгами для отримання необхідної інформації з будь-яких питань, привернути увагу школярів до книжок з метою збагачення життєвого досвіду, розвитку мислення, творчих здібностей, читацьких інтересів.

Розвиваючи в учнів початкових класів інтерес до книги, учитель має добирати цікаві сучасним школярам жанри й формати: книжка-картинка, книжка-концепт, сучасний нон-фікшн, книжка без слів, книжка-гармошка, книга-віяло. Добре, якщо вчитель зуміє однаково майстерно представити учням твори класиків і письменників-сучасників. Тоді ці два різні типи літератури юні читачі сприймуть із цікавістю.

Сучасні українські діти вивчають різні мови, подорожують, читають онлайн, спілкуються з однолітками за кордоном, ходять до всіх можливих гуртків і клубів, мають дуже широкі горизонти вподобань. Важливо, щоб учитель спрямував свою діяльність на розвиток критичного мислення і візуальної грамотності дітей, допомагав їм мислити глибше й зі здоровим скептицизмом. Корисним у цьому плані може бути досвід американських шкіл, де дітям пропонують до визначеної теми книжкову добірку (бук-сет), яка допоможе поставити різні акценти щодо окремо взятої теми. Такий підхід сприяє розвитку в учнів критичного мислення й плюралізму.

На уроках у початкових класах важливо не обмежуватися лише підручником, а представляти учням нові дитячі книжки, щоб сам процес ознайомлення з ними викликав позитивні емоції, радість спілкування, зацікавлював. Цьому сприятимуть особливий мікроклімат, невимушена обстановка на заняттях, цікаві, доступні для сприймання художні тексти, яскраві книжки, а також способи навчальної діяльності з ними.

Варто обов'язково взяти до уваги рівень читацької підготовки молодших школярів, з'ясувати, які книжки, твори їм відомі, рівень розвитку навички читання, вмінь працювати з дитячою книжкою. Це дасть змогу забезпечити новизну навчального матеріалу, врахувати читацькі вподобання більшості школярів класу, доцільно вмотивовано спланувати послідовність формування елементарних книгознавчих навичок.

Як засвідчує досвід В. Сухомлинського, в початковій школі можна виділити три етапи в роботі з книжкою: підготовчий, навчальний і заключний [Заліток 2014, с. 64].

На початковому етапі молодші школярі виділяють у дитячій книжці її структурні елементи (заголовок, ілюстрація, титульний аркуш, зміст, рубрика, передмова), пояснюють їх призначення, застосовують у практичній навчально-пізнавальній діяльності; пояснюють смислове значення заголовка книжки, твору, його зв'язок зі змістом; самостійно та за допомогою вчителя здійснюють пошук потрібної інформації у дитячій книжці; практично розрізняють дитячі книжки за типом видання: книжка-твір, книжка-збірка, авторська збірка; беруть участь у діалозі за змістом прочитаного; у розробці читацьких проектів, літературних іграх.

У цей період варто пропонувати школярам дитячі книжки, різні за жанровим і тематичним спрямуванням (про природу, про дітей, їхні взаємини в школі, родині, з однолітками; про рідну землю, про різні пригоди, фантастичні твори тощо; народні, літературні казки – українські, зарубіжні; вірші, оповідання, загадки, пісеньки). У них представлено такий емоційно-наочний досвід, якого потребують діти цього віку.

До перших занять варто добирати найменші за обсягом книжки, у яких назва й ілюстрації на обкладинці відповідатимуть назві та змісту твору, наприклад, *Ю. Ярмиш – «Зайчаткова казочка»*, *Т. Коломієць – «Наймиліше слово»*, *В. Сухомлинський – «Не хочу бути слабшим»*. Такий підхід значно полегшує процес співвіднесення прослуханого з позатекстовою інформацією.

Далі навчальний матеріал поступово ускладнюється. Учням пропонуються тексти, заголовки яких не збігаються з назвами книжок, але зв'язок зовнішніх прикмет кожної книжки (назва, ілюстрації на обкладинці) зі змістом обраних творів будуть досить прозорими і дітям, з опорою на них, неважко буде здогадатися, про кого, про що розповідь та чи інша книжка. Це, передусім, тематичні збірки: *«Осінь щедра золота»*, *«Я і моя сім'я»*, *«Зимонька-снігуронька»*, *«У труді зростаємо»*.

Використання більших за обсягом книжок і текстів (*В. Нестайко – «Пригоди у лісовій школі»*, *В. Симоненко – «Подорож у країну Навпаки»*, *Г. Усач – «Слонятко, у якого була коротка пам'ять»*) здійснюється тоді, коли учні набудуть відповідного досвіду.

Елементарні оцінні судження молодших школярів варто формувати за допомогою запитань у межах фактичного розуміння змісту. Наприклад: *«Хто сподобався у творі? Що у поведінці героя не сподобалось? Яким показаний цей хлопчик в оповіданні? Що викликало у вас сміх? Коли ви співчували герою?»*.

Навчальний етап передбачає розвиток уміння орієнтуватися в книжках, об'єднаних спільною темою, жанром чи авторською належністю. У молодших школярів формуються читацькі інтереси, певний читацький кругозір. Вони усвідомлюють зміст твору, виділяють головних героїв, розрізняють тексти за жанровими ознаками, можуть спрогнозувати зміст незнайомої книжки, опираючись на основні показники поза текстової інформації: прізвище письменника, заголовок твору, ілюстрації, зміст.

Розвиток вищевказаних умінь може здійснюватися за допомогою різноманітних форм: «зустріч» з книжкою; читання книжки вголос; колективні

бесіди про книжку; створення проблемних ситуацій; прийоми словесного малювання.

Найдоцільніше «зустріч» з книжкою влаштувати в бібліотеці. Мета такої зустрічі – нагромадження в учнів уявлень про світ книжок, формування вмінь орієнтуватися в доступному колі дитячої літератури, прищеплення навичок гігієни читання. Читання вголос часто практикується в початкових класах. Від майстерності читання вчителя залежить рівень емоційного та усвідомленого сприйняття твору учнями.

Корисними для молодших школярів є колективні бесіди про книжку. Вони сприяють виробленню умінь висловлювати власну точку зору щодо прочитаного твору. Організація таких бесід сприяє включенню учнів в ситуацію постійних роздумів, обґрунтування власних думок.

Створення проблемних ситуацій під час роботи над твором дозволяє навчити молодших школярів аналізувати поведінку і почуття героїв, порівнювати зображену в творі моральну ситуацію з аналогічними життєвими ситуаціями, що сприяє виробленню певної громадянської позиції.

Прийоми словесного малювання допомагають сформувати у школярів поетичне бачення світу, розвинути культуру почуттів. Усний опис прочитаного сприяє кращому пізнанню учнями внутрішнього світу героїв, усвідомленню їх душевних почуттів і переживань.

На даному етапі головним показником досягнень молодших школярів у формуванні читацької культури є рівень розвитку навичок самостійної читацької діяльності, вміння самостійно й усвідомлено орієнтуватись у книжці.

На завершальному етапі у молодших школярів має бути сформований стійкий інтерес до книг і до читання, вони повинні вміти користуватися довідковими посібниками, бібліотекою, виявляти індивідуальні літературні смаки. Учні читають великі за обсягом твори різних жанрів (повісті, міфи), спроможні сприйняти історичний та морально-естетичний досвід, відображений у змісті творів. Їх читацький досвід виявляється під час участі в

різноманітних акціях і проєктах: свято Книги, акція «Подаруй бібліотеці книжку», конкурс знавців книг, «Бібліотечний аукціон», де молодші школярі демонструють не тільки знання змісту значної кількості дитячих книжок, а й уміння працювати з дитячою довідковою літературою.

Беручи участь у «Бібліотечному аукціоні», учні отримують завдання створити таку рекламу улюбленої книжки, щоб зацікавити нею якнайбільше читачів і швидко її «продати», що сприяє виявленню творчих здібностей. Ці та інші форми роботи спрямовані як на виховання високих моральних якостей особистості, так і на розвиток інтересу до книжки.

За допомогою різних методичних прийомів, а також цілісного змісту книжок учитель формуватиме й розвиватиме вміння, які лежать в основі читацької та комунікативної компетентностей: самостійно орієнтуватися в колі дитячого читання, працювати з різними видами письмових текстів, різними видами і типами дитячих книжок: читати їх, розуміти, знаходити в них потрібну інформацію, застосовувати її для виконання навчально-пізнавальних завдань у стандартних і особливих ситуаціях. У контексті компетентнісного підходу школярі, відповідно до своїх вікових можливостей, оволодівають досвідом міжособистісного спілкування за змістом прочитаного, прослуханого, а також комунікації з джерелом інформації.

Література:

1. Блиндарук І.М. Урок з основ літературної освіти / І.М. Блиндарук // Початкова школа. – 1994. – № 11. С. 12–16.
2. Гордіюк Н. Особливості сприймання художніх текстів молодшими школярами / Н. Гордіюк // Мандрівець. – 2000. – № 3–4. С. 75–78.
3. Заліток Л. М. Робота з книжкою в сучасній початковій школі крізь призму творчого розвитку ідей В. Сухомлинського / Л.М. Заліток // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 1.46. С. 61–68.
4. Мартиненко В. Робота з дитячою книжкою / В. Мартиненко // Початкова школа. – 2001. – №6. С. 42– 57.
5. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах / О.Я. Савченко. – К. : Освіта, 2007. 250 с.
6. Сухомлинський В.О. Слово про слово / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори : В 5-ти т. – Т. 5. – К. : Радянська школа, 1977. – 638 с.